

ЛИЦЕЙЧИЛЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧАЛЫГЫН АКТИВДЕШТИРҮҮ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Макалада жаңы жаңы типтеги мектептердин окуучуларынын өз алдынчалыгын активдештирүү проблемасынын түйүндүзү жактары каралат. Белгилүү педгогдордун эмгектерин талдоонун жыйынтыгында лицейчилердин өз алдынча окуу иштеринин негизги элементтери аныкталды.

Азыркы адистин баалуу сапаты болуп өндүрүш ишмердүүлүгүнүн үзгүлтүксүз алмашып туруучу шарттарына көнүү жөндөмдүүлүгү болуп эсептелет. Бул планда алар үчүн чечүүчү мааниге конкреттүү билим жана көндүмдөрдү билүү гана эмес, аларды алууга жана керектүү системага калыптандырууга жөндөмдүүлүктөрдүн иштелип чыгышы ээ болот. Тактап айтсак, билим алууга жөндөмдүүлүк өз алдынча ишмердүүлүктүн методикасын билүү азыр орто кесиптик окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрү үчүн мааниге ээ болуп эсептелет [1; 3].

Лицейдин негизги милдети болуп, окуучулардын жалпы билимдерин үзгүлтүксүз байытууга жана дайыма жаңыртууга багытталган өз алдынча активдүү чыгармачыл ишмердүүлүгүнө жөндөмдүүлүгүн өстүрүү болуп саналат. Буга окуу ишмердүүлүгүн эң биринчиден өз алдынча ишмердүүлүктү уюштуруу системасы багынат. Ушундан окуу-тарбия процессине маалыматтуу оку-туудан басымды келечек адистердин кесиптик ишмердүүлүк методдорун илимий жактан билүүсүнө өткөрүүгө коюлган негизги талап келип чыгат. Мын-дай милдетти чечүүнү өз алдынча ишмердүүлүктүн функционалдуу белги-ленишинен издөө керек, бирок ал “өз алдынча ишмердүүлүктү активдештирүү” термини дидактикада жетиштүү изилденбегендиктен татаалдашат.[2; 4].

Эмне үчүн “активдештирүү” деген терминди киргизебиз деген суроо пайда болот. Себеби, активдештирүү дегенибиз дисциплинанын же сабактын тар алкагындагы эле эмес, жалпы лицейдин окуу-тарбия процессин уюштуруудагы өз алдынча окуу ишинин эффективдүүлүгүн жогорулатуу болуп саналат.

Окуучулардын өз алдынча ишмердүүлүгүн активдештирүү (ОӨИА) термининин аныктамасын карап көрөбүз.

Методисттерди жана педагогдорду анкетирлөөнүн негизинде, педагогикалык адабияттардагы булактар боюнча түзүлгөн ар түрдүү позициядан анын мүмкүн болгон аныктамаларын анализдеп көрөбүз. Адегенде биз изилдөө ишибиздин багытын көрсөткөн аныктамага токтолобуз. Аны процесс катары аныктоо күмөнсүз болуп саналат, себеби, таанып-билүү өз алдынчалыгын өнүктүрүүгө багытталган жана ал аркылуу келечек адистердин кесиптик компетенциясын калыптандырууга багытталган белгилүү иш-аракеттердин системасын өзүнө алат.

Өз алдынчалыкты активдештирүү жеке эле сабак учурундагы окуу-тарбия ишинде эмес, жалпы лицейдеги окуу-тарбия процессинде өз алдынчалыктын эффективдүүлүгүн жогорулатуу болуп саналат[2].

Биздин көз карашыбызча, төмөнкүдөй аныктама берүү тагыраак деп эсептелет: «Лицейдеги окуучулардын өз алдынчалык ишмердүүлүгүн активдештирүү процесси бул белгилүү педагогикалык каражаттар системасынын өз алдынча окуу ишинин компоненттери аркылуу окуучунун таанып-билүүсүнүн өз алдынчалыгына эффективдүү таасир берүүсү, ал өз кезегинде эмгек рыногунда талап кылынуучу, сабаттуу инсанды калыптандырат». Изилденип жаткан көйгөйгө, лицейдеги өз алдынчалык ишмердүүлүктү активдештирүү көйгөйүнө

комплекстүү мамилени берилген технологиялык процессти түзүүчү баштапкы жана жыйынтык позицияны аныктоодон баштайбыз.

Баштапкы позицияларга төмөнкүлөрдү киргизүүгү болот:

- Субъект жана анын окууга болгон кызыгуусу, мотивациясы, эркинин күчтүүлүгү.

- Окуу материалынын мазмуну, техникалык жабдуулар жана окутуунун усулдары.

- Окуутунун оптималдуу тандалган принциптеринин жана методдорунун системасы.

- Жеке, топтогу (группада) жана коллективдүү окуу ишмердүүлүгү.

- Өзүн өзү көзөмөлдөө, текшерүү, баалоо.

Көрсөтмөлүүлүк үчүн (1-сүрөт) биз аларды схема түрүндө жайгаштырдык. Жогорку бөлүгүндө баштапкы позициялардын элементтери көрсөтүлгөн, башкача айтканда, андан процесстин эффективдүүлүгү көз каранды, төмөнкү бөлүгүндө сунушталган натыйжа. Мисалы, өз алдынча активдүүлүк процессинде окуучулардын өз алдынча ишмердүүлүгүн активдештирүү процессинде өзүн-өзү контролдоо кайра түзүлгөн тапшырмаларды аткарууну контролдоо маанилүү орунда турат. И. Унт [6] бул түшүнүктү ар түрдүү түшүндүрүүнүн табияты “өз алдынча” деген сөздүн мазмуну менен байланышта кылып сунуштаса, мисалы, Германияда (mittelbarer unterricht) “кыйыр окутуу” башкача айтканда, мугалимдин кыйыр жетекчилиги менен өтүлөт. Карама-каршы түшүнүк - “түздөн-түз окутуу”, башкача айтканда, мугалимдин директивдүү жетекчилиги менен өткөрүлөт, “тынч иштөө” өз алдынча ишти аткарууда жалгыз болууну, тынчтыкты белгилейт. Француз жана англис адабияттарында “индивидуалдуу иш” деген терминди кезиктирүүгө болот. Дидакттардын илимий булактарында “өз алдынча окуу иши” түшүнүгү төмөнкү маанилерде түшүндүрүлөт:

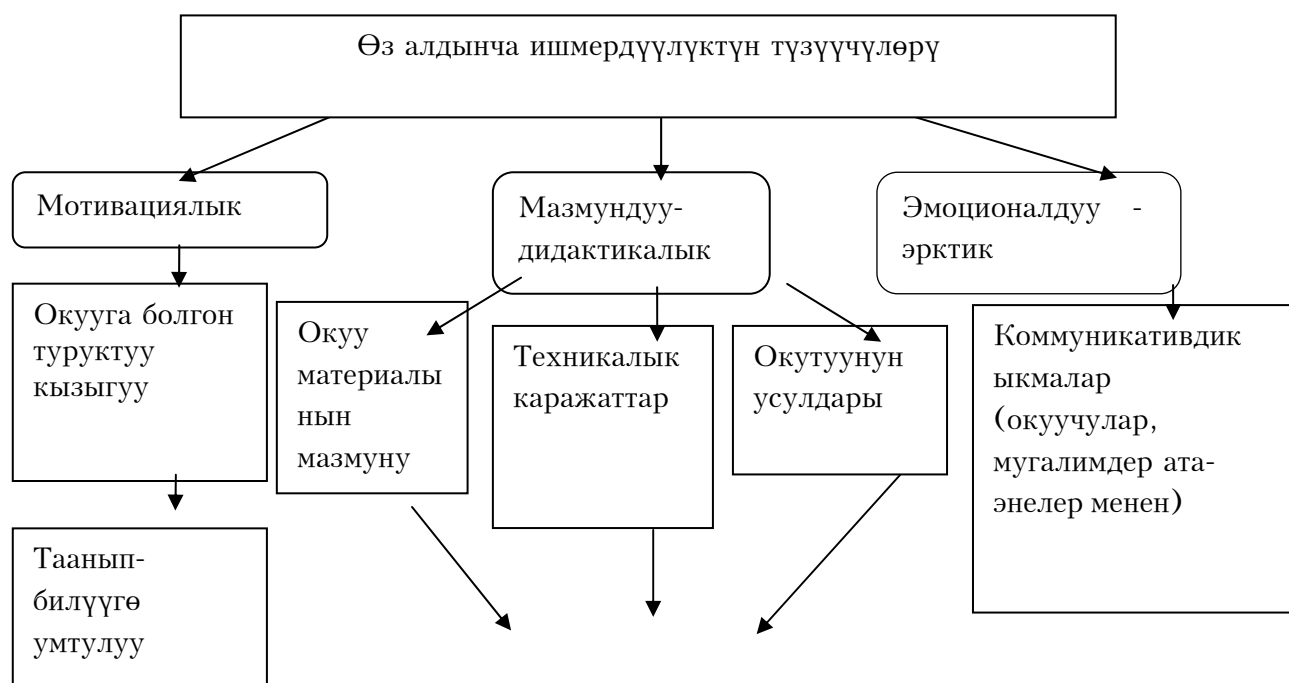
1. Окуучу ишти мугалимдин түздөн-түз катышуусуз аткарууга тийиш.

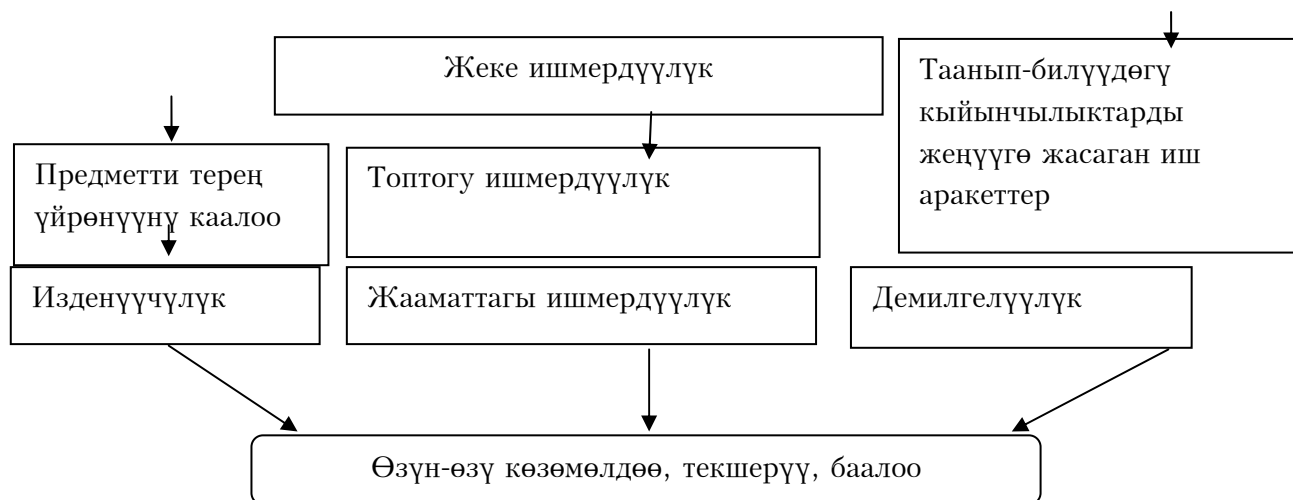
2. Окуучудан өз алдынча ой жүгүртүү операциясы, окуу материалын өз алдынча талдоо талап кылынат.

3. Ишти аткарууда убакытты бөлүштүрүү, мазмуну жана аткаруу жолдору эркин тандалат [5].

Мектепте “өз алдынча иштөө” түшүнүгү көбүнчө биринчи мааниде колдонулат (Г.И.Щукина ж.б.).

Түшүнүктүн экинчи маанисин туура деген авторлор окуучулардын өз алдынча ойлонуусун, проблеманы чечүүсүн маанилүү деп эсептешет. Өз алдынча иштөө жаңы материалды угууда зарыл деп эсептелет. Мындай түшүндүрүү, айрыкча, тарыхты, политологияны, социологияны жана башка коомдук маанилүү дисциплинаны окутуу методикасына өзгөчө мүнүздүү.

1-сур. Лицейчилердин өз алдынча ишмердүүлүгүнүн түзүлүшүнүн схемасы

Биринчи түрдүн ишмердүүлүгү мугалимдин жетекчилиги менен өткөрүлөт, ал бекем билимди билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруу үчүн зарыл. Өз алдынча ишмердүүлүк деп окуучу ички каалоосу менен аткарып, өздөрү максатын жана каражатын табуучу ишмердүүлүктү эсептөөгө болот. Бул учурда өз алдынча окуу иш биринчи баскычта, башкача айтканда, актив-дештирүү процессинин алгачкы баскычында деп эсептейбиз.

Өз алдынча иштөөнүн экинчи баскычы болуп мугалим сунуш кылган тапшырмадан окуучунун тандоо мүмкүнчүлүгү болгон түзүлүш эсептелет.

Үчүнчү баскычта окуучу иштин максатын өзү аныктап, тапшырманы тандап жана иштин иретин орнотуучу эркин ишмердүүлүктө болушат (өзүн-өзү контролдоо принциби).

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери, - Бишкек: Педагогика, 2003. -385 б.
2. Педагогические технологии: Учеб. пос. для студ. педагогич. специальностей /Под общей ред. В.С.Кукушкина. – М.: ИКЦ Март, 2006. - 336 с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учеб. пос. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Рахимова М.Р., Абдыкеримова М.А. Педагогиканын теориясы, системасы жана технологиясы. – Б., 2007.
5. Кыргыз педагогикасы: Энциклопедиялык окуу куралы / Башкы ред. Ү.Асанов, ред. Кеңеш И.Бекбоев ж.б. – Б.: Мамл. тил ж-а энциклопедия борбору. – Бишкек, 2004.- 340б.
6. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. пос. для студ. высш. и средн. пед. учеб. заведений / Под ред. С.А.Смирнова. – М.: Издат. Центр «Академия», 2000. - 512 с.
7. Кузнецова Н.В. Интеллектуальное развитие школьников в обучении: аспект содержания образования // Инновации в образовании, № 7, 2010. – С. 144-159.